

Foto: Jurjen Poeles

Taalleren vanuit een online meertalige aanpak

INTERCULTURELE COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN IN DE VREEMDETAALLES

Engels wordt in online internationale communicatie veel gebruikt als voertaal of lingua franca. Recent onderzoek laat zien dat Engels en ook andere talen als *didactische lingua franca* in de vreemdetalenlessen kunnen worden ingezet om de interculturele communicatieve competenties van leerlingen in het voortgezet onderwijs te helpen ontwikkelen.

LINDA GIJSEN & RICK DE GRAAFF

In onze globaliserende wereld werken mensen uit verschillende landen met uiteenlopende taal- en culturele achtergronden steeds vaker online met elkaar samen. Het spreken van elkaars taal biedt echter geen garantie dat de interculturele communicatie altijd goed verloopt. Om succesvol te communiceren in uiteenlopende internationale situaties zijn interculturele communicatieve competenties zoals 'je kunnen inleven in je gesprekspartner' en 'openstaan voor zijn of haar mening' belangrijk. Om elkaar in internationale communicatie beter te begrijpen en de boodschap zo goed mogelijk over te brengen in een gedeelde voertaal (dat wil zeggen een derde

taal of lingua franca, die niet de moedertaal van een van beide sprekers is) zien we dat mensen gebruikmaken van hun 'andere talen'. Bijvoorbeeld door in een gesprek tussen een Nederlander en een Deen waarin Engels als lingua franca wordt gebruikt te verwijzen naar een uitdrukking in het Duits of Frans of de al aanwezige kennis van woordvolgorde toe te passen bij het formuleren van een zin in het Engels. Om goed voorbereid te zijn op internationale gesprekken, zouden leerlingen al op school moeten leren hoe zij effectief en gepast als toekomstige wereldburgers Engels als lingua franca kunnen gebruiken in uiteenlopende online situaties.

Tegen deze achtergrond adviseren onderzoekers zoals Byram (1997) vreemdetaaldocenten om tijdens

Een strak afgebakende eentalige aanpak houdt weinig rekening met de manier waarop vreemde talen zoals het Engels worden gebruikt als lingua franca in internationale communicatie

hun lessen aandacht te besteden aan het ontwikkelen van interculturele communicatieve competenties. Om docenten te ondersteunen zijn er voorbeelden van efficiënte online interculturele communicatie opgenomen in het vernieuwde Europese Referentiekader. Maar, waar je zou verwachten dat de interculturele component van taalverwerving zichtbaar is in alle vreemdetalencurricula, valt het op dat dit op veel scholen voor voortgezet onderwijs (vo) nog niet het geval is. Tijdens de vreemdetalencurricula richten veel taaldocenten zich voornamelijk op het ontwikkelen van de doeltaal, bijvoorbeeld het Engels, vanuit een eentalige aanpak die uitgaat van de ‘native speaker’ als rolmodel. Helaas houdt een strak afgebakende eentalige aanpak weinig rekening met de manier waarop vreemde talen zoals het Engels worden gebruikt als lingua franca in internationale communicatie met niet-native speakers van de taal.

Een functioneel meertalige aanpak

Een manier om tijdens de vreemdetalencurricula de interculturele communicatieve competenties van leerlingen te bevorderen is het hanteren van een functioneel meertalige aanpak (Hajer & Smit, 2022). Bij zo’n aanpak worden in de klas actieve werkvormen ingezet om de leerlingen te stimuleren al hun talen te gebruiken om tot leren te komen, bijvoorbeeld bij het leren van nieuwe woorden. De docent moedigt hen dan aan om naast de doeltaal hun kennis van andere talen te gebruiken (De Graaf et al., 2019). Voor dit doel heeft SLO de handzame naastlegger *Meertaligheid in het moderne vreemdetalenonderwijs* (zie <vlt.nl/naastlegger>) gepubliceerd. Deze handreiking helpt taaldocenten bij het voorbereiden van lesactiviteiten die leerlingen ondersteunen bij het effectief inzetten van hun meertalige kennis bij het leren van een vreemde taal.

Werken vanuit een meertalige aanpak is nog vrij nieuw in het vreemdetalenonderwijs. Op steeds meer scholen wordt het taalbadmodel nagestreefd. Dit model legt nadruk op het actieve gebruik van de doeltaal tijdens de les. Onderzoek laat zien dat het principe van ‘doeltaal

is voertaal’ leidt tot versnelde taalverwerving en daarom wordt deze didactiek vaak succesvol ingezet in lessen waar docenten vanuit een communicatieve aanpak werken. Echter, steeds meer internationaal onderzoek twijfelt aan de effectiviteit van een te strikte interpretatie van het taalbadmodel (Dönszelmann, 2020) en suggereert dat het inzetten van andere talen een belangrijke rol kan spelen bij zowel het verder ontwikkelen van de al bekende talen als het leren van nieuwe talen (Cummins, 2007). De aanname is dat wanneer een vaardigheid, bijvoorbeeld gespreksvaardigheid, in een van die talen toeneemt, dit een gunstig effect heeft op deze vaardigheid in de andere talen. De al beschikbare taalvaardigheid vormt zodoende de basis van waaruit vreemde talen geleerd kunnen worden. In de praktijk zien we bijvoorbeeld regelmatig dat docenten die in de klas het

Steeds meer internationaal onderzoek twijfelt aan de effectiviteit van een te strikte interpretatie van het taalbadmodel

Leerlingen zitten in hetzelfde schuitje, waardoor ze hun communicatieangst kunnen verlagen en zich kunnen concentreren op de communicatieve taak

doeltaal-voertaalprincipe hanteren, ‘terugvallen’ op het Nederlands om bijvoorbeeld lastige grammatica uit te leggen. Daarnaast geeft kennis van andere talen leerlingen het zelfvertrouwen om actief met vreemde talen te experimenteren.

Omdat er nog weinig concrete voorbeelden zijn van hoe vreemdetalencurricula de interculturele dimensie van taalleren kunnen bevorderen en omdat functioneel meertalig werken een manier is om dit te doen, beschrijven wij hieronder een online meertalige aanpak die wij hebben gebruikt in een internationaal Erasmus+-project (<www.tecola.eu>). In dit project werkten vo-leerlingen van verschillende Europese scholen online samen aan communicatieve opdrachten om vanuit een open interpretatie van het taalbadmodel hun interculturele communicatieve competenties te verbeteren tijdens de les Engels.

Engels als didactische lingua franca

Online interculturele uitwisselingen waarbinnen Nederlandse leerlingen samenwerken met buitenlandse leeftijdsgenoten met een andere talige en culturele achtergrond bieden vreemdetalencurricula de mogelijkheid om te experimenteren met een zogeheten didactische lingua franca (DLF) (Gijsen, 2021; Kohn, 2020). Dit betekent het gebruiken van een tussentaal voor onderwijsdoeleinden, zonder dat dit van een van de sprekers de eigen taal is. Tijdens uitwisselingen waarbij Engels wordt gebruikt als DLF, hanteren leerlingen die dus allebei leeders van de taal zijn de doeltaal als voertaal. Echter, net zoals dat gebeurt in internationale communicatie in authentieke meertalige situaties, zetten zij de kennis en vaardigheden die zij reeds in andere talen hebben opgedaan in om de interculturele communicatie te bevorderen. Dit bete-

kent niet dat zij ongelimiteerd een mix van talen door elkaar gebruiken om zichzelf uit te drukken, maar wel dat zij als ‘intercultureel spreker’ (Byram, 1997) op een flexibele en coöperatieve manier leren omgaan met de doeltaal als lingua franca. Het verschil met ‘echte’ internationale communicatie is dat

DLF-gesprekken plaatsvinden in een educatieve context en daardoor didactisch ondersteund worden door de docent. Online interculturele uitwisselingen met de doeltaal als DLF bieden de docent en zijn of haar leerlingen semiauthentieke interculturele communicatieve oefening en leermomenten.

Onderstaande interactie is een voorbeeld van DLF-communicatie tussen een Duitse (DE) en een Nederlandse (NL) vwo 5-leerling die tijdens een online interculturele uitwisseling, waarbij Engels wordt gebruikt als DLF, hun kennis van andere talen inzetten om een spreekopdracht over *waste avoidance* uit te voeren. Binnen de context van het TeCoLa-project ontmoetten de leerlingen elkaar als avatar in een virtuele 3D-wereld in Opensim, waar ze samen een korte video over plastic afval op de stranden van Bali bekeken. Vervolgens was de opdracht om met elkaar stellingen over manieren om afval te scheiden te bespreken:

DE: I have a sentence in my head, but I don't know...

NL: You just can't get it out?

DE: I think I know what to say but not how to translate.

NL: For me it's easy because that's a word in the Netherlands... I don't know if it's a word in German.

DE: Which one?

NL: Regels... uhh... maybe Vorschriften?

DE: Yes, that's how we say it in German!

NL: Yeah, okay... Vorschriften are regulations.

DE: Yes, yes, yes! Now I know how to say it!

(Gijsen, 2021)

Internationaal onderzoek naar online linguafranca-uitwisselingen laat zien dat dit type uitwisselingen drempelverlagend werken. Leerlingen zitten in hetzelfde schuitje,

Zeven randvoorwaarden voor succesvolle DLF-communicatie (Gijzen, 2021)

waardoor ze hun communicatieangst kunnen verlagen, zich kunnen concentreren op de communicatieve taak en het zelfvertrouwen van niet-moedertaalsprekers kunnen ontwikkelen (Kohn, 2020). Het feit dat de deelnemers taalleerders (en dus geen native speakers!) zijn, maakt dat de interactie als minder spannend wordt ervaren. Bovendien wordt *peer scaffolding*, dat wil zeggen het onderling bieden van taalsteun door elkaar te helpen met bijvoorbeeld het uitspreken van een woord of elkaar te wijzen op een grammaticale fout, sneller en vanzelfsprekender ingezet.

Daarnaast geven leerlingen aan dat de semiauthentieke context hen uitdaagt om in de doeltaal te com-

municeren. In het traditionele vreemdetalenklaslokaal is de verleiding vaak groot om tijdens spreekopdrachten terug te vallen op het Nederlands. Dit is ook een vaak gehoorde 'klacht' van docenten die graag meer doeltaalvoertaalinteractie in hun klas willen bevorderen. In een online interculturele uitwisseling waarbij de doeltaal wordt gebruikt als DLF is deze optie er niet omdat leerlingen geen gedeelde moedertaal hebben. Om zichzelf te uiten en hun partner te begrijpen moeten zij op een creatieve manier omgaan met de taal die zij aan het leren zijn. Op deze manier kan een functioneel meertalige aanpak bijdragen aan de ontwikkeling van interculturele communicatieve vaardigheden, en de verwachting is dat

Engels is vaak de taal die wordt ingezet als internationale taal, maar een DLF-aanpak kan ook bij andere schooltalen, zoals Duits, Frans en Spaans, worden ingezet

dit kan leiden tot een meer open houding tegenover talige en culturele diversiteit in het latere leven.

Randvoorwaarden

DLF-communicatie kan zowel in asynchrone (bijvoorbeeld via Google-documenten of WhatsApp) als synchrone leeromgevingen (bijvoorbeeld Microsoft Teams, BigBlueButton of Second Life) plaatsvinden. Bij synchroon online leren zijn de Nederlandse leerlingen en hun partners uit een ander land met behulp van hun mobiel, iPad of laptop op hetzelfde moment online in een virtuele omgeving. Bij asynchrone communicatie is dat niet het geval; dan kunnen leerlingen zelf bepalen wanneer ze online aan een opdracht werken, bijvoorbeeld door informatie toe te voegen in een Google-document. Het is aan te raden om de synchrone online DLF-uitwisselingen buiten de reguliere taallessen te plannen. Het logistieke voordeel hiervan is dat je als docent niet afhankelijk bent van buitenlandse lesroosters en tijdsverschillen met de partnerschool. Het didactische voordeel is dat leerlingen in hun eigen veilige (thuis)omgeving sneller durven te experimenteren met de doeltaal. Het is wel de bedoeling dat de online ontmoetingen worden voorbereid en geëvalueerd in de reguliere vreemdetallessen. Denk bij voorbereidende klassikale activiteiten aan het bespreken van handige zinnen om een gesprek op te starten, hoe je actief luistert en een gesprek gaande houdt of het bespreken van specifieke woordenschat (bijvoorbeeld in een digitale mindmap zoals Padlet). Je kunt ook strategieën bespreken die je kan inzetten als je iets niet begrijpt of niet uit je woorden kan komen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van vertaaltools zoals Google Translate of na te denken hoe je iets kan uitleggen door gebruik te maken van je andere talen(kennis). Na de online uitwisseling helpen klassikale reflecties om terug te blikken op wat goed ging en wat anders had gekund.

De mate waarin leerlingen profiteren van een DLF-aanpak hangt af van een aantal factoren. Zo blijkt dat leerlingen die bekend zijn met de digitale omgeving waarin zij samenwerken actiever deelnemen aan online gesprekken en meer openstaan voor de feedback van hun partners en het corrigeren van hun eigen taalfou-

ten. Daarom hebben wij voor docenten die met DLF-communicatie willen experimenteren een checklist ontworpen (zie figuur).

Engels is vaak de taal die wordt ingezet als internationale taal, maar een DLF-aanpak kan ook bij andere schooltalen, zoals Duits, Frans en Spaans, worden ingezet. Afhankelijk van met welke buitenlandse leerders je samenwerkt, is het een optie om juist niet voor het Engels te kiezen, maar voor aan andere gedeelde leer-taal. Op deze manier kan de taalvaardigheid in andere talen tijdens een online interculturele uitwisseling worden verbonden aan geplande meertalige leermomenten die passend zijn bij en ondersteunend voor de taalkaak die leerlingen online met hun partner uitvoeren. Zo kunnen leerlingen binnen de context van verschillende vreemdetallessen ervaren hoe het is om een interculturele spreker te zijn en kunnen zij met hulp van de docent hun interculturele communicatieve vaardigheden op een didactisch verantwoorde manier in de doeltaal verder ontwikkelen. ■

LITERATUUR

- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2007). Rethinking monolingual instructional strategies in multilingual classrooms. *Canadian Journal of Applied Linguistics*, 10(2), 221–240.
- Dönszelmann, S. (2020). Doeltaal-leertaal: Taal om van te leren. In S. Dönszelmann, C. van Beuningen, A. Kaal, & R. de Graaff. (Red.), *Handboek vreemdetalendidactiek* (p. 72–86). Coutinho.
- Gijzen, L. (2021). *Task engagement in virtual pedagogical lingua franca communication* [Proefschrift, Universiteit Utrecht]. Utrecht University Repository. <https://doi.org/10.33540/1052>
- Graaf, A. de, Delarue S., & Coninck, K. De. (Red.). (2019). *Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*. Taalunie; Meertalig.nl; Meertaligheid.be.
- Hajer, M., & Smit, J. (2022). Meer dan woordenschat alleen: Talenbewust lesgeven door de schoolvakken heen. In J. Duarte, M. Günther-Van der Meij, C. Frijns, & B. Gezelle Meerburg (Red.), *Talenbewust lesgeven* (p. 179–200). Coutinho.
- Kohn, K. (2020). A pedagogical lingua franca approach: Emancipating the foreign language learner. *LEARN Journal*, 13(2), 1–14.